

Journal of Roi Kaensarn Academi

เกี่ยวกับวารสาร ฉบับปัจจุบัน บทความย้อนหลัง ทีมบรรณาธิการ ส่งบทความ ติดต่อ

หน้าแรก / บทความย้อนหลัง / ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (2021) มีนาคม 2564 / บทความวิจัย

แนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาภัยและ อุทกภัย ของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

PDF

เดโช ขะน้ำแก้ว
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

พงศ์ประสิทธิ์ อ่อนจันทร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

จิตติมา ดำรงวัฒนะ
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

บุญยิ่ง ประทุม
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1.บริบทที่ได้รับผลกระทบจาก การเกิดปัญหาภัยและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 2.เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาภัยและอุทกภัยของ อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสังเกต มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มแกนนำและผู้

Journal Information

Approved by TCI during 2020 - 2024

Indexed in TCI

บรรณาธิการ : ดร.ธีรรัตน์ ทับโศภ

Home ThaiJo

Activate Windows
Go to Settings to activate Windows.

แนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาภัยแล้งและอุทกภัย
ของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช
**Guidelines for the Development of Leaders to Fix the Problem of the Storm
And Flood in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province**

เดโช แขน้ำแก้ว,
พงศ์ประสิทธิ์ อ่อนจันทร์, จิตติมา ดำรงวัฒนะ และ บุญยิ่ง ประทุม
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
**Daycho Khaenamkhaew,
Pongpasit Onjun, Jittima Damrongwattana, Boonying Patoom**
Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand
Corresponding Author, E-mail : Daycho_kha@nstru.ac.th

*****

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1.บริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาภัยแล้งและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 2.เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาภัยแล้งและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสังเกต มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มแกนนำและผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 16 คน คัดเลือกแบบเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยพิจารณาจากบทความทางวิชาการ รายงานวิจัย เอกสารของหน่วยงานในชุมชน เอกสารส่วนบุคคล ข่าวท้องถิ่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตและนำเสนอข้อค้นพบโดยพรรณาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า

1. บริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาภัยแล้งและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า มีสาเหตุมาจากปริมาณฝนตกมากกว่าทุกปีจึงมีน้ำไหลบ่าลงมาท่วมชุมชน ประกอบกับมีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้นส่งผลให้มีการพังทลายของภูเขา อีกทั้งคลองในพื้นที่มีแนวโค้ง คดเคี้ยวและถนนที่สร้างผ่านชุมชนได้สร้างตักขวางกั้นกับแนวน้ำไหลผ่าน ทำให้ไม่สามารถระบายน้ำให้ไหลผ่านไปได้ทัน น้ำจึงล้นตลิ่ง มีตะกอนทราย และต้นไม้ได้ปะทะและอุดตันทางน้ำ ทำให้น้ำเอ่อล้นสูงไหลบ่าท่วมบ้านเรือน พื้นที่การเกษตร และเป็นสาเหตุให้คนในชุมชนเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก

2. แนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาภัยแล้งและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การสร้างแกนนำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ วิเคราะห์ชุมชน กำหนดทิศทาง

แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ศึกษาบริบทและข้อมูลชุมชนมาทำความเข้าใจเพื่อหาทางแก้ไข เชื่อมโยงสู่การหาแนวทางสู่พื้นที่พื้นที่ พัฒนาภาคการเกษตรและแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลถึงผลลัพธ์ได้ในลักษณะ “การสร้างผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ร่วมกันสู่ชุมชนนักปฏิบัติ” เพื่อฟื้นฟู พัฒนา และต่อยอดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา; แกนนำชุมชน; อำเภอพิปูน

Abstracts

The purpose of this research to study context affected by the occurrence of the storm and flood in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province and Guidelines for the development of leaders to fix the problem in the storm and flood of Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province. Qualitative research. Using a set of interviews and record of observations. The target group were 16 Key from leaders and elders in communities. The data were collected by academic articles, research reports, community documents, personal documents, local news, in-depth interviews, and observations. the target group were 16 key from Leaders and elders in communities. The data were analyzed using descriptive analysis.

The findings revealed as follows:

(1) Context affected by the occurrence of the storm and flood in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province; This was caused by more rainfall every year, deforestation, expanded cultivated area, more economic crops, resulting in mountain erosion and runoff flooding communities. In addition, the canal in the area is curved, winding and the road that is built through the community is built perpendicular to the water line, making it impossible to drain the water to pass through, so the water overflows the banks, with sediment, sand and trees clog up many waterways. This caused flooding homes, farmland and causing deaths in many communities.

(2) Guidelines for the development of leaders to fix the problem in the storm and flood of Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province; building a formal and informal lead, analyzing the community, setting direction, solving problems that arise, study the context and community information to understand in order to find solutions, link them to finding ways to restore the area, linked to finding a way to restore the area Develop the agricultural sector and tourist attractions. Indicates the results in the manner "Transformational leadership, Collaborative learning and community of Practice" for restore develop and extend activities continuously and sustainably.

Keywords: Guidelines for the Development; The Lead Group; Phipun District.

บทนำ

อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพื้นที่ได้รับรายงานจากสำนักงานการพัฒนาชุมชน จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ศึกษารายงานผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีเกณฑ์เฉลี่ยการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่าเกณฑ์ คือ มีจำนวนครัวเรือนเฉลี่ย 6,914 ครัวเรือน ประชากร

21,673 คน และรายได้เฉลี่ยต่อคน 53,815 บาท (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพิบูลย์, 2563 : ออนไลน์) เนื่องจากอำเภอพิบูลย์ยุคหลังเหตุการณ์วิกฤตภัยอุทกภัยมีการปรับปรุงพื้นที่ตามนโยบายในลักษณะฟื้นฟูภาคเกษตรด้วยการส่งเสริมให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยว คือ ปลูกยางพารา เพราะถูกสร้างความเชื่อมั่นใหม่ว่าปลูกยางพารา รายได้สูง แต่ยุทธศาสตร์และการนำมาปฏิบัติในครั้งใหม่ไม่สอดคล้องกับวิถีการผลิตแบบดั้งเดิม ประกอบกับราคายางพาราตกต่ำรายได้ไม่พอใช้จ่ายในครัวเรือน (เดโช แชน้ำแก้ว และคณะ, 2563 : 43-52) ทำให้เกิดกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาให้ทุกชุมชนส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อลดช่องว่างกัน มีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ พร้อมทั้งขับเคลื่อนและดูแลคนทุกคนในพื้นที่ ลดการเบียดเบียนที่ทางสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคนจึงเป็นการเสริมพลังอำนาจสู่การพัฒนาคนทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และอนุรักษ์วัฒนธรรมสู่การสร้างคนให้สมบูรณ์ (สมจิต แคนสีแก้ว และคณะ, 2561 : 214-221)

ทั้งนี้อำเภอพิบูลย์แม้จะมีความเหลื่อมล้ำจากการถูกเบียดเสียดของการพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ก็ก่อเกิดการพัฒนาคอนอย่างต่อเนื่อง ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และค้นหาศักยภาพของเจ้าของปัญหาในชุมชน พัฒนาระบบการเรียนรู้ให้คนทุกช่วงวัยได้รับการคุ้มครองสิทธิ มีการสร้างสรรค์การเรียนรู้เพื่อสร้างความสมบูรณ์ของร่างกายจิตใจ และการสร้างคุณภาพชีวิต ซึ่งส่งผลเป็นพลังของชุมชนมาพัฒนาคนให้ได้รับการรับรองสิทธิและพิทักษ์สิทธิสร้างความมั่นคงในชีวิต มีกระบวนการพัฒนาได้แก่ การเสริมพลังเพื่อส่งเสริมสุขภาพ การพัฒนาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม การส่งเสริมอาชีพ และการสร้างเครือข่ายชุมชนส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สมจิต แคนสีแก้ว และคณะ, 2561 : 214-221) ประกอบกับการส่งเสริมกระบวนการพัฒนาชุมชนคือ ต้องพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนต้องได้รับการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เป็นผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความรอบรู้ มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อชุมชน กล้าในการเปลี่ยนแปลงและริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ มีความสามารถในการวางแผน และเป็นกลไกสำคัญในการวิเคราะห์ชุมชน เข้าใจปัญหาของชุมชน และสามารถร่วมแก้ปัญหาชุมชนของตนเองได้ และมีมนุษยสัมพันธ์ดี (อัศวิน หนูจ้อย, 2559 : 23-31)

ประกอบกับการค้นคว้าจากชาวบ้านและผู้นำชุมชนหาเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในครัวเรือนที่สอดคล้องกับวิถีชาวบ้านในลักษณะกลุ่มเกษตรกรเพื่อพัฒนาคุณภาพยางพาราและมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปให้ความรู้และส่งเสริมผลิตภัณท์ในพื้นที่ (เดโช แชน้ำแก้ว และคณะ, 2563 : 83-91) ทำให้แกนนำมีทักษะที่สนับสนุนการสร้างชุมชนให้น่าอยู่เพิ่มขึ้น เพิ่มเครือข่าย และประสิทธิภาพงาน สามารถเป็นผู้นำดำเนินโครงการจนบรรลุตามตัวชี้วัด เพิ่มเครือข่าย และต่อยอดงานได้ มีแกนนำที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับทีมงานที่เข้มแข็ง ความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างชุมชนน่าอยู่ คือ ความเข้าใจในบริบทชุมชน การประสานงานที่มีประสิทธิภาพ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนมีส่วนร่วมจนสามารถจัดการตนเองได้ในอนาคต (กำไล สมรัักษ์ และอุไร จเรประพาส, 2560 : 482-495) อีกทั้งแกนนำสามารถเชื่อมคน และประสานงานกับการปลูกสร้างนวัตกรรมทาง

ภูมิปัญญา โดยเครือข่ายและแกนนำจะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคนและชุมชนอย่างยั่งยืน (วันชัย ธรรมสัง
การ และอัครวิทย์ ราชพลสิทธิ์, 2561 : 34-62)

ดังนั้น จึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาवादภัยและอุทกภัย
ของอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช และลงพื้นที่ภาคสนามในการแสวงหาข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก
ภายใต้คำถามการวิจัยเกี่ยวกับบริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาवादภัยและอุทกภัยเป็นอย่างไร
และเสนอแนะแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาवादภัยและอุทกภัยเป็นอย่างไร งานวิจัยชิ้นนี้
เป็นการยืนยันข้อมูลที่เกิดขึ้นโดยการวิจัยเชิงคุณภาพจะช่วยให้เข้าถึงข้อมูลและกลายเป็นข้อค้นพบ
ที่เป็นประโยชน์ หรือส่งเสริมโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีความเหมาะสม
ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาवादภัยและอุทกภัยของอำเภอพิบูล จังหวัด
นครศรีธรรมราช
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาवादภัยและอุทกภัยของอำเภอพิบูล
จังหวัดนครศรีธรรมราช

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย ทำการการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) พิจารณาข้อมูลจาก
บทความทางวิชาการ รายงานวิจัย เอกสารของหน่วยงานในชุมชน เอกสารส่วนบุคคล ข่าวท้องถิ่น ศึกษา
ภาคสนามโดยการสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับบริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาवादภัยและ
อุทกภัยของอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช และแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาवादภัย
และอุทกภัยของอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มแกนนำและผู้สูงอายุในชุมชน คัดเลือกแบบเจาะจงที่มีความรู้
ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน มีความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาवादภัยและอุทกภัย
และแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาवादภัยและอุทกภัย รวมทั้งสิ้นจำนวน 16 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ (1) แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยทำการการสัมภาษณ์เชิงลึกที่สร้างขึ้นไว้
แล้วถามกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาवादภัยและ อุทกภัยของ
อำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช และแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาवादภัยและอุทกภัย
ของอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช มีขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ คือ ขอคำแนะนำจาก
ผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างขึ้นไว้ นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองเก็บข้อมูลเบื้องต้นก่อน และนำแบบ

สัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไข จากนั้นนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (2) แบบบันทึกการสังเกต ทำการเข้าไปสังเกตในพื้นที่แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนเพื่อให้เห็นถึงสภาพทั่วไป

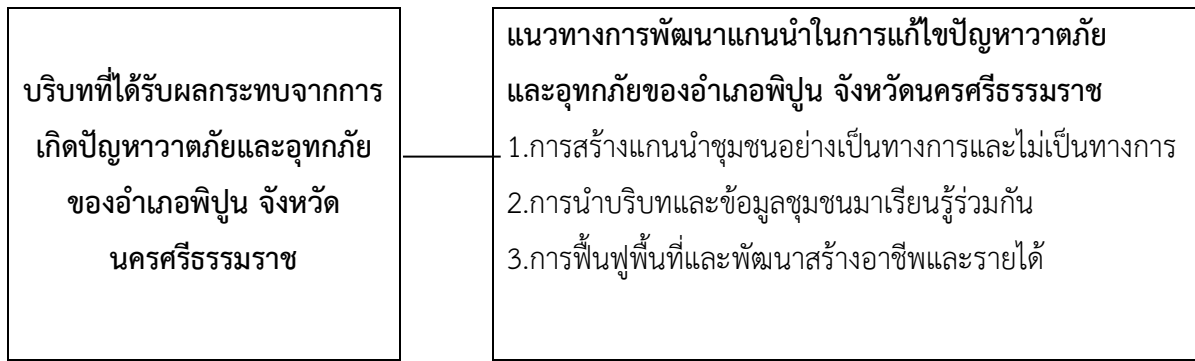
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับบริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาวาทภัยและอุทกภัยของอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาวาทภัยและอุทกภัยของอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ การสร้างแกนนำชุมชนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การนำบริบทและข้อมูลชุมชนมาเรียนรู้ร่วมกัน และการฟื้นฟูพื้นที่และพัฒนาสร้างอาชีพและรายได้ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยพิจารณาข้อมูลจากบทความทางวิชาการ รายงานวิจัย เอกสารของหน่วยงานในชุมชน เอกสารส่วนบุคคล ข่าวท้องถิ่น การศึกษาภาคสนามการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มแกนนำและผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 16 คน ในวันเสาร์-อาทิตย์ ใช้เวลาประมาณ 30-40 นาที และใช้ที่พักของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นสถานที่สัมภาษณ์ พร้อมทั้งขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องโทรศัพท์มือถือถ่ายภาพขณะสัมภาษณ์ โดยข้อมูล ภาพประกอบ และเสียงที่บันทึก ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากประเด็นใดไม่ประสงค์ให้ข้อมูล ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกตามความประสงค์

5. การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ได้แก่ ด้านข้อมูล ว่าข้อมูลที่ได้นั้นถูกต้องหรือไม่ ด้านผู้วิจัย ว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันหรือไม่ ด้านแนวคิดและทฤษฎี โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่ต่างไปการตีความข้อมูลต่างกันหรือไม่ และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ว่าใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต่างกันจะได้ข้อมูลที่ต่างกันหรือไม่

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพจากการพิจารณาข้อมูลจากบทความทางวิชาการ รายงานวิจัย เอกสารของหน่วยงานในชุมชน เอกสารส่วนบุคคล ข่าวท้องถิ่น การศึกษาภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตกับกลุ่มแกนนำและผู้สูงอายุในชุมชน เรียบเรียงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเกี่ยวกับบริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาวาทภัยและอุทกภัยของอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาวาทภัยและอุทกภัยของอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้นามสมมุติ ถอดเทป และสรุปประเด็นที่สำคัญ ๆ และนำเสนอข้อค้นพบโดยพรรณาวเคราะห์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาวาทภัยและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาวาทภัยและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช พื้นที่แห่งนี้สันนิษฐานได้ว่ามีอายุราว 300 ปี คนในพื้นที่ในอดีตประกอบอาชีพหาของป่า ทำนา เลี้ยงสัตว์และปลูกข้าวไร่ มีตลาดกะทูนเป็นชุมชนเมือง มีวัดศรีมาราม หรือวัดกะทูนเหนือตั้งอยู่ตรงกลางใจเมือง มีคลองกะทูนไหลผ่าน อยู่ใกล้กับภูเขา มีโรงเรียน คือ โรงเรียนชุมชนวัดกะทูนเหนือ การตั้งชุมชนเป็นการตั้งชุมชนลักษณะอยู่ใกล้กัน มีตลาดกลางหมู่บ้าน และมีสวนผลไม้ สวนยางพารา ปลูกข้าวไว้กินเอง สมาชิกในครอบครัวช่วยกันทำมาหากิน เช่น กรีดยาง ปลูกผัก และค้าขาย มีการซื้อขายกันเฉพาะในชุมชน และหมู่บ้านใกล้เคียง พืชผักหาได้จากสวนใกล้บ้าน มีแม่น้ำลำคลองที่มีกุ่มหอย ปู ปลา ให้บริโภคได้ อำเภอพิปูนเคยประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติ 3 ครั้ง คือ พ.ศ. 2505 โชนร้อนที่แหลมตะลุมพุก พ.ศ. 2531 ภัยพิบัติดินถล่ม และพ.ศ. 2532 พายุไต้ฝุ่นโชนร้อนเกย์ แต่ที่ร้ายแรงที่สุด คือ พ.ศ. 2531 ภัยพิบัติดินถล่มส่งผลให้พื้นที่ชุมชนดั้งเดิมจมหายไปอยู่ภายใต้ดินโคลนจากภูเขา มีการโยกย้ายอพยพผู้คนออกไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ และมีผู้ประสบภัยบางส่วนที่ไม่สามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่ได้ เนื่องจากถูกทำลายไปหมดสิ้นได้ (เดโช แชน้ำแก้ว และคณะ, 2560 : 10) ซึ่งบริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาวาทภัยและอุทกภัย ดังนี้

1. บริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาวาทภัยและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า การเกิดวาทภัยอุทกภัยและดินโคลนถล่มพื้นที่อำเภอพิปูน เนื่องมาจากฝนตกหนัก โดยตามปกติจะมีฝนตกหนักในเดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายนและมีน้ำท่วมทุกปีในช่วงดังกล่าวปรากฏว่าฝนตกมีปริมาณมากกว่าทุกปีที่ผ่านมา จึงมีน้ำไหลป่าลงมาท่วมชุมชน ดังคำสัมภาษณ์ “ปีนั้นฝนตกหนักหว่าปีก่อน ๆ (ฝนตกหนัก) น้ำมาเร็ว แรง ท่วมบ้านฉาด (น้ำท่วมบ้านมาก)” (ผู้สูงอายุ

ในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 18 พฤษภาคม 2561) ประกอบกับมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น ทำให้พื้นที่เพาะปลูกมากกว่าปกติ เนื่องจากพื้นที่เป็นพื้นที่ลาดเขา มีความชันมาก ประกอบมีการตัดไม้ทำลายป่าธรรมชาติอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้มีการพังทลายของภูเขา เนื่องจากดินไม่สามารถต้านแรงกัดเซาะของน้ำฝนที่ตกลงมาปริมาณมากได้ อีกทั้งตะกอนทราย ทราย กรวด ก้อนหิน และไม้ต่าง ๆ ไหลเทรวมมากับน้ำ และตกตะกอนทับถมบริเวณพื้นที่เชิงเขาตอนล่างเป็นบริเวณกว้างอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ราษฎรชุมชนดังกล่าวเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ดังคำสัมภาษณ์ “ชาวบ้านเขาหันมา (นิยม) ปลูกยางกันมาก (ยางพารา) เพราะคิดว่าปลูกแล้วรายได้ดีเขาโค่นไม้ในสวน แล้วไถ แล้วปลูกยางเสียหมด” (แกนนำในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 17 พฤษภาคม 2561) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชเศรษฐกิจ หรือยางพารา ดังคำสัมภาษณ์ “พอปลูกใหม่ ๆ ต้นมันเล็ก รากมันไม่อุ้มน้ำ เวลาฝนตก ดินเขา (ดินบนภูเขา) มันพัง” (แกนนำในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 17 พฤษภาคม 2561) รวมถึงผลจากการตัดไม้ทำลายป่า ดังคำสัมภาษณ์ “ตอนฝนตก มันพาเอาทราย ลูกกรวด หิน แล้วก็ต้นไม้ ท่อนไม้ ที่เขาตัดบนเขา ไม้สัมปทาน (ไม้ที่ถูกตัดเป็นท่อน ๆ บนภูเขา) ไหลลงมาพร้อมน้ำ พร้อมโคลน บ้านพังหมด คนตายกำ (ก็) หลายคน” (ผู้สูงอายุในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 18 พฤษภาคม 2561) ในขณะที่ภูมิประเทศ หรือคลองในพื้นที่ หรือคลองกะทูนช่วงที่ไหลผ่านชุมชนมีแนวโค้งและคดเคี้ยว ประกอบกับถนนที่สร้างผ่านชุมชนได้สร้างตั้งฉากขวางกับแนวน้ำไหลผ่าน และมีสะพานข้ามคลอง ซึ่งไม่สามารถระบายน้ำหลากจำนวนมากให้ไหลผ่านไปได้น้ำ จึงล้นตลิ่งตัดบริเวณที่ค้ำตรงไปหาที่ต่ำ ขณะเดียวกันตามแนวลำน้ำเดิมนั้น มีตะกอนทราย และต้นไม้หลายชนิดได้ปะทะ และอุดตันทางน้ำที่บริเวณสะพาน ถนน และตามโค้งลำน้ำ หลังจากนั้นน้ำที่ค้ำตรงเหนือถนนจึงเอ่อล้นสูงไหลบ่าท่วมบ้านเรือน และพื้นที่เพาะปลูกกระจายไปเป็นบริเวณกว้างอย่างรวดเร็ว ดังคำสัมภาษณ์ “คลองธรรมชาติมันโค้ง พอตีกับทำถนน (ถนน) ขวางทางน้ำ น้ำไหลไม่ได้ (ระบายไม่ได้) ท่วมหมด” (แกนนำในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 18 พฤษภาคม 2561)

2. แนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาตลิ่งและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การพัฒนาคนให้มีศักยภาพ ส่งเสริมความรู้ความสามารถ โดยเริ่มจากการสร้างแกนนำเป็นการสร้างแกนนำชุมชนอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นการทุกช่วงวัยให้สามารถเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง มาร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง และร่วมกันกำหนดทิศทางเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน ดังคำสัมภาษณ์ว่า “หากคนนำบ้านเรา (แกนนำในชุมชนของเราเอง) เอาคนหัวดี ๆ (คิดเก่ง) เป็นผู้นำในการคิดร่วมกับชาวบ้าน มาแก้ปัญหาร่วมกัน เท่าที่ทำได้กันก่อน” (แกนนำในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 17 พฤษภาคม 2561) ซึ่งต้องทำงานแบบมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน ดังคำสัมภาษณ์ว่า “ทำร่วมกัน ทั้งผู้นำ ชาวบ้าน คนของหลวง (เจ้าหน้าที่ภาครัฐ) หลาย ๆ ฝ่าย คิดและหาทางแก้ไขหลายแบบ (หลาย ๆ วิธีการ)” อีกทั้งหลายคน และหลายความคิด จะทำให้เกิดแนวทางที่หลากหลาย ดังคำสัมภาษณ์ว่า (แกนนำในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 18 พฤษภาคม 2561) และหากมีแกนนำหลายช่วงวัยจะทำให้แนวคิดหรือแนวทางเป็นไปได้หลายรูปแบบ ดังคำสัมภาษณ์ว่า “มานั่งกันทุก ๆ คน นิ คนเฒ่า เด็ก วัยรุ่น

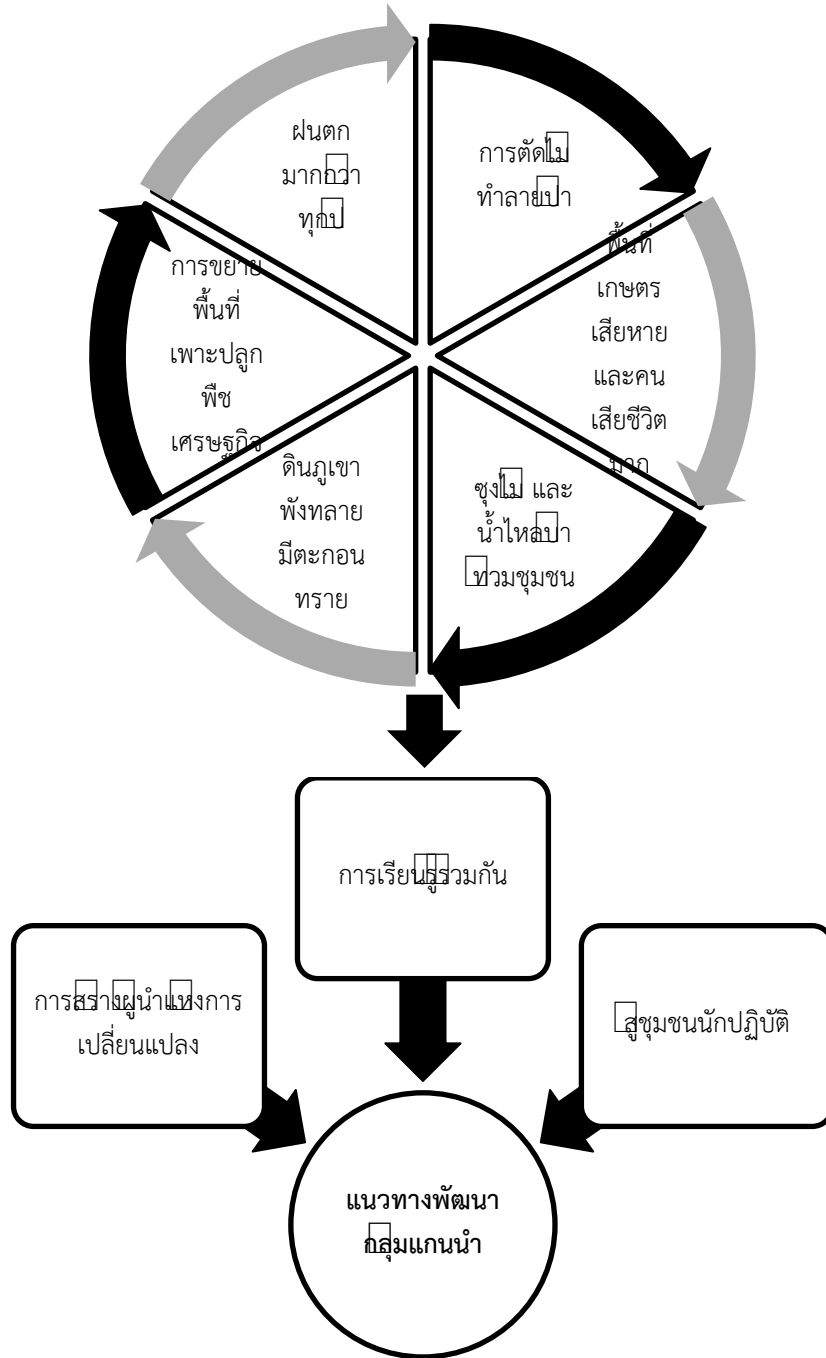
คนทำงาน (ทุกช่วงวัย) มาแหล่ง (พูดคุย) ถึงแนวทางการแก้ปัญหา” (ผู้สูงอายุในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 18 พฤษภาคม 2561) ในขณะที่บริบทและข้อมูลชุมชน เป็นการนำข้อมูลมาบ่งชี้ทำให้รู้สิ่งแปลกใหม่และใช้ความเป็นจริงของแต่ละชุมชน ให้ผู้นำมาเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีกลุ่มผู้นำในชุมชนจากเหตุการณ์วาทภัยอุทกภัย และดินโคลนถล่มที่ทราบและเข้าใจการเกิดการเปลี่ยนแปลงบริบททางนิเวศมาร่วมถกเถียง ทำความเข้าใจ และร่วมกันหาทางแก้ไขร่วมกัน ดังคำสัมภาษณ์ว่า “มาแหล่ง (พูดคุย) เรื่องความจริง ไม่หก (ไม่โกหก) ว่าใคร (ทำไม) นำท่วมหนักถึงรุนแรงหนัก (น้ำท่วมครั้งนี้รุนแรงมาก) ใครรู้โอ้ใครทำให้แหล่งออกมา (คนไหนคิดเห็นอย่างไร/ทราบข้อมูลอะไร ให้พูดแสดงความคิดเห็น) เพื่อแนวทางการแก้ปัญหาร่วมกัน” (ผู้สูงอายุในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 18 พฤษภาคม 2561) ซึ่งจะก่อเกิดแนวคิด และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังคำสัมภาษณ์ว่า “ร่วมพูดคุยเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา ทำความเข้าใจ ช่วยเหลือ และร่วมกันแก้ปัญหา เน้นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ๆ ของแต่ละชุมชน” (แกนนำในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 18 พฤษภาคม 2561) จากนั้นจึงหันมาทำการฟื้นฟูพื้นที่และพัฒนา โดยการสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อการบรรเทาอุทกภัย พื้นที่พื้นที่ส่งเสริมภาคการเกษตรของคนในชุมชน และพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชน ดังคำสัมภาษณ์ว่า “เหตุการณ์วาทภัยอุทกภัยมันเกิดขึ้นแล้ว หน้าที่ทำปรี (ต้องแก้ไข) ต้องเดินหน้าแก้ปัญหา เช่น สร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อการบรรเทาอุทกภัย” (แกนนำในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 18 พฤษภาคม 2561) เพื่อเป็นการปรับสภาพพื้นที่ให้เหมาะสม และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน ดังคำสัมภาษณ์ว่า “ฟื้นฟู พัฒนา ปรับให้เริ่มเหมือนเดิม (เปลี่ยนให้สภาพดีที่สุด) เช่น พื้นที่ทำเกษตร หรือทำเป็นที่ท่องเที่ยว เพราะที่นี้ที่สวย ๆ หลายแห่ง (สถานที่สวย/บรรยากาศดีหลายสถานที่) คนได้มีงานทำ มีเบี่ยจ่าย (มีงานมีรายได้)” (แกนนำในชุมชนท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์เมื่อ 18 พฤษภาคม 2561)

อภิปรายผลการวิจัย

1. บริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาวาทภัยและอุทกภัยของอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช มีสาเหตุมาจากปริมาณฝนตกมากกว่าทุกปี มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดการพังทลายของภูเขา มีตะกอนทราย และต้นไม้ รวมถึงสร้างถนนขวางทางผ่านน้ำ ทำให้น้ำไหลบ่าลงมาท่วมชุมชน พื้นที่การเกษตรเสียหาย และคนในชุมชนเสียชีวิตจำนวนมาก สอดคล้องกับรายงานข่าวของรายงานข่าวของศูนย์ข้อมูลไทยรัฐ (2562 : ออนไลน์) พบว่า พื้นที่หมู่บ้านในอำเภอพิบูล ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน ฯลฯ พังไปจำนวนมาก เช่นเดียวกับสยามรัฐออนไลน์ (2561 : ออนไลน์) พบว่า ความเสียหายของภาคใต้ที่ต้องเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ แต่ที่เป็นข่าวใหญ่และอยู่ในความทรงจำของคนไทยคือ เหตุการณ์น้ำป่าไหลหลาก โคลนถล่มและท่อนซุงพุ่งเข้าใส่พื้นที่อำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช จนบ้านเรือนและวัดถล่มปรักหักพัง มีผู้เสียชีวิต สูญหายและไร้ที่อยู่จำนวนมาก

2. แนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาวาตภัยและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัด นครศรีธรรมราช พบว่า การสร้างแกนนำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของสมจิต แดนสีแก้วและคณะ (2561 : 214-221) พบว่า การพัฒนาคนอย่างต่อเนื่อง ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และค้นหาศักยภาพของชุมชน มีการสร้างสรรค์การเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับการส่งเสริมกระบวนการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาผู้นำชุมชน ในลักษณะ “การสร้างผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง” เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้คนทุกช่วงวัย เช่นเดียวกับ งานวิจัยของอศวิน หนูจ้อย (2559 : 23-31) พบว่า ผู้นำชุมชนที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ กล้าในการ เปลี่ยนแปลงและริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ เข้าใจปัญหาของชุมชน และสามารถร่วมแก้ปัญหามุมมองของตนเองได้ สามารถกำหนดทิศทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นศึกษาบริบทและข้อมูลชุมชนในลักษณะ “การเรียนรู้ร่วมกัน” มาทำ ความเข้าใจ เพื่อหาทางแก้ไข ดึงงานวิจัยของกำไล สมรักษ์ และอุไร จเรประพาส (2560 : 482-495) พบว่า แกนนำมีทักษะที่สนับสนุน เพิ่มเครือข่ายและต่อยอดงานได้อย่างเป็นระบบ เกิดการเรียนรู้และการ เปลี่ยนแปลงที่เชื่อมโยงสู่การหาแนวทางสู่พื้นที่ พัฒนาภาคการเกษตรและแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะ “ชุมชนนักปฏิบัติ” จนสามารถจัดการตนเองได้ในอนาคตเช่นเดียวกับงานวิจัยของวันชัย ธรรมสังการ และอศว ลักษณ์ ราชพลสิทธิ์ (2561 : 34-62) พบว่า แกนนำเชื่อมประสานคน ประสานงาน ปลูกสร้างนวัตกรรมทางภูมิ ปัญญาก่อเกิดการพัฒนาคคนและชุมชนอย่างยั่งยืน

จากบริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาวาตภัยและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัด นครศรีธรรมราช เนื่องจากปริมาณฝนตกมากกว่าทุกปี การตัดไม้ทำลายป่า การขยายพื้นที่เพาะปลูกพืช เศรษฐกิจ ทำให้เกิดดินภูเขาพังทลาย มีตะกอนทราย ซุงไม้ และน้ำไหลบ่าลงมาท่วมชุมชน พื้นที่การเกษตร เสียหายและคนเสียชีวิตจำนวนมาก จากเหตุการณ์ความสูญเสียทำให้เกิดเป็นแนวทางการพัฒนาแกนนำในการ แก้ไขปัญหาวาตภัยและอุทกภัยของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อมาวิเคราะห์ชุมชน กำหนดทิศทางการแก้ปัญหา โดยศึกษาบริบท ข้อมูลชุมชน และเชื่อมโยงสู่ การหาแนวทางสู่พื้นที่ พัฒนาการเกษตรและแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะ “การสร้างผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ร่วมกัน สู่ชุมชนนักปฏิบัติ” ซึ่งสามารถสรุปองค์ความรู้ได้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 บริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาภัยแล้งและอุทกภัย และแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาภัยแล้งและอุทกภัยของอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากภาพที่ 1 บริบทที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดปัญหาภัยแล้งและอุทกภัย และแนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาภัยแล้งและอุทกภัยของอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราชสามารถสรุปองค์ความรู้ได้ในลักษณะ “TCC” รายละเอียด ดังนี้

1. ผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) เป็นการสร้างแกนนำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการทุกช่วงวัยเพื่อคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
2. การเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative learning) เป็นการศึกษาริบทและข้อมูลชุมชนมาทำความเข้าใจ และนำไปสู่เพื่อหาทางแก้ไข รวมถึงกำหนดทิศทางและแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม
3. ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice) เป็นเชื่อมโยงจากแนวคิดสู่การปฏิบัติงาน/กิจกรรมร่วมกันเพื่อฟื้นฟู พัฒนา และต่อยอดงาน/กิจกรรมให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแกนนำในการแก้ไขปัญหาวาทภัยและอุทกภัยของอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นประโยชน์สามารถใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจถึงบริบทชุมชน ปัญหา และแนวทางพัฒนาผู้นำและบริหารจัดการชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน และสามารถวางทิศทางการพัฒนาชุมชนที่ขับเคลื่อนโดยคนในชุมชน
2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ให้สามารถแก้ปัญหา สร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ และควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เน้นการพัฒนาแกนนำ/ผู้นำให้ความคิดแบบริเริ่มสร้างสรรค์ เช่น หากพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวก็จะต้องมีมัคคุเทศก์ในชุมชน เป็นต้น เพื่อต่อยอดในการพัฒนาคนรุ่นใหม่สู่การพัฒนาชุมชน/การท่องเที่ยวโดยชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กำไล สมรักษ์ และอุไร จเรประพาฬ. (2560). รูปแบบการดำเนินงานของทีมนักวิชาการโครงการร่วมสร้างชุมชนให้น่าอยู่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 9 (6), 482-495.
- เดโช แชน้ำแก้ว และคณะ. (2560). *การจัดการความรู้ด้านการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการวางแผนจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช*. กรุงเทพมหานคร: โครงร่างการวิจัยความร่วมมือระหว่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยกับมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- เดโช แชน้ำแก้ว และคณะ. (2563). ทางรอดหรือทางล่ม : ประวัติศาสตร์ชุมชนยุคหลังเหตุการณ์วาตภัย (ปี พ.ศ. 2505 – 2525) กรณีศึกษา อำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*. 6 (5), 43-52.
- เดโช แชน้ำแก้ว และคณะ. (2563). ประวัติศาสตร์ชุมชนยุคการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*. 5 (3), 83-91.

- วันชัย ธรรมสังการ และอัครวิทย์ ราชพลสิทธิ์. (2561). พลวัตเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกับการพัฒนาคนและชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 26 (1), 34-62.
- ศูนย์ข้อมูลไทยรัฐ. (2562). 56 ปี ฟันฝ่า “มหาภัย” ชีวิตต้องสู้ “คนใต้” (ตอนจบ). *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2564. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/newspaper/columns/1463464>.
- สมจิต แคนสีแก้ว และคณะ. (2561). การพัฒนาคนไทยสู่การมีชีวิตที่ยั่งยืน. *วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ*. 36 (2), 214-221.
- สยามรัฐออนไลน์. (2561). ตื่นตา!!! ซากกะทูนหมู่บ้านวิบโยคไพล่พื้นเมืองบาดาลในรอบ 30 ปี. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2564. แหล่งที่มา: <https://siamrath.co.th/n/46040>.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพิปูน. (2563). ประวัติอำเภอพิปูน. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 9 มกราคม 2564. แหล่งที่มา: istrict.cdd.go.th/hipun/about-us/ประวัติความเป็นมา/.
- อัศวิน หนูจ้อย. (2559). การพัฒนาผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*. 16 (2), 23-31.